

13. Etologie selat

Novorozená selata váží 1-1,5 kg. Brzy po porodu osychají a okamžitě jsou schopná stát a sát mléko. Důležité je, že selata mají při narození velmi nízké rezervy tuku a energie a nejsou schopna korigovat teplotu svého těla. V případě intenzivních chovů bez přístupu do venkovních výběhů mají také nedostatečnou zásobu železa, kterou nedokážou doplnit ani z mléka matky, které nemá dostatečný obsah. Souvisí to s velmi intenzivním růstem chovaných prasata a nemožností rýt v půdě jako přirozeném zdroji železa. I přes výše zmíněné se jedná o mláďata prekociálního typu, rodí se s otevřenýma očima, pohyblivá a už v prvních dnech po narození se objevují typické prvky chování.

Foto:

Selata stará několik hodin.

Během prvních hodin života je důležitý příjem kolostra, neboť placenta u prasat, obdobně jako u některých dalších druhů, nepropouští velké molekuly, jako jsou imunoglobuliny. Tedy právě z důvodu dodání těchto látek zásadních pro imunitu je důležité, aby sele během 24 hodin po porodu přijalo dostatečné množství těchto látek. Pokud se nenapije, nebo vypije pouze malé množství mléka, hrozí, že bude náchylný k infekčním onemocněním. Ideální příjem je během 2-4 hodin po porodu a to v množství 150-280 g/ kg hmotnosti selete. Kolostrum je také prvotním zdrojem tepla a výživných látek.

Bezprostředně po porodu selata hledají struky a bojují mezi sebou. Prasnice má obvykle 14 struků, ne však všechny produkují stejné množství mléka. Vzniká tzv. sací pořádek, kdy každé sele má svůj struk, který si brání před ostatními. Zvýhodněna jsou samozřejmě selata větší, která se narodila dříve, zatímco menší a slabší mají k dispozici horší struky. Jde o evoluční vývoj, kdy ve větším vrhu nemusí být zajištěno přežití všech selat, ale pouze těch nejsilnějších, což se nejvíce projeví v roce, který není bohatý na zdroj potravy a matka může mít menší množství mléka. Mléko také není dostupné v kteroukoli dobu mimo prvních pár hodin po porodu. Po této době je možné sát mléko pouze 20 vteřin každých 40-80 minut. Zpočátku svolává selata k pití matka, krátkým chrochtáním se zvyšující se rychlostí během ejekce mléka. Později již selata kojení vyvolávají sami vokalizací a masírováním struků stojící matky, a snaží se ji přinutit si lehnout. Později selata pijí i u stojící matky. Ve skupině více prasníc a jejich selat je často kojení synchronizováno a probíhá ve stejný čas, což minimalizuje boje mezi jednotlivými vrhy. Pokud se některé sele snaží sát u cizí prasnice, je prasnici nebo selaty z jejího vrhu odehnáno. I přes to je možné, že cizí prasnice přijme sele z jiného vrhu, pokud je více početný a prasnice nemá dostatečné množství mléka nebo po úhynu původní matky. Toho se využívá i v intenzivních chovech, udává se však, že prasnice takové sele přijme jen v prvních dvou dnech po porodu, později je již odmítá.

Video:

Sání selat s bojem o nejlepší struky a nastolením sacího pořádku.

<https://youtu.be/ctpUXWPce3U>

Selata po porodu si začínají už během druhého dne hrát a pohybovat v okolí matky a prozkoumávat okolí, nicméně zůstávají v bezprostřední blízkosti pelechu. Matka selata opouští jen v krátkých intervalech. Hned v prvních dnech po porodu si v rámci vrhu vytvoří

hierarchii, která se projeví především střety u struků. Po vytvoření sacího řádu se uspořádání skupiny selat stává stabilní.

Po 1-2 týdnech života prasnice obvykle selata vyvádí z hnízda a vede je ke skupině a dochází k první interakci mezi selaty a jinými prasaty než jsou sourozenci z vrhu. Vzhledem k synchronizaci říje u prasnic je ve skupině několik vrhů selat stejného věku. Mezi selaty z těchto vrhů nedochází k agresi, obvykle jde o zdánlivou agresi spojenou s hravým chováním. Důležité pro rozeznávání matky a odlišení selat z vlastního a cizího vrhu je čich. Ve třetím týdnu života začínají selata ochutnávat a přijímat tuhou potravu a soutěživé chování spojené s příjmem potravy začíná okolo 10. týdne věku. Ve věku 8 týdnů jsou selata schopná krmit se stejnou potravou jako dospělá prasata a snižuje se množství mléka i frekvence sání až dojde okolo 13. týdne k úplnému odstavení selat, kterému napomáhá i prasnice odmítáním kojení a zvýšenou agresivitou při vynucování kojení ze strany selat.

Video:

Prasnice vykazuje agresivní chování k seleti z cizího vrhu.

<https://youtu.be/ZfaVLoVy2ns>

13.1. Hravé chování

Hravé chování u selat začíná už druhý den po narození, má funkci poznávací a rozvíjí schopnost učení. Je dobrou známkou úrovně chovu, protože prasata ve stresu, hladová či jinak neuspokojená si nehrají. U prasat lze dělit hravé chování na pohybovou hru, hru s objektem nebo spojenou se sociálním chováním. Vzhledem k návykům jejich chování je velice v hodné již v raném období selatům v chovech poskytovat materiál k manipulaci, rytí, a ke zkoumání.

Při hraní selata zkoumají okolí a předměty, přenášejí je, pohazují hlavou, pobíhají a honí se s ostatními selaty, a hlasitě vokalizují. Často si hrají i osamoceně. Hry zlepšují motorickou funkci a někdy mohou být spojeny s agonistickým chováním, kdy se selata mezi sebou postrkují a koušou. Toto chování je nácvikem v pozdějším získávání dominantnějšího postavení.

Video:

Hravé chování mezi pár dnů starými selaty s prvky agonistického chování.

<https://youtu.be/94HWoy2d4Sw>

Video:

Selata zkoumají nové předměty, mezi které patří i ocas jejich matky.

https://youtu.be/yZGXko_gwhU

Video:

Hravé chování lze u selat sledovat již v prvních dnech života.

<https://youtu.be/X5boZMeSlnQ>

13.2. Odstav

V intenzivních chovech jsou selata odstavená co nejdříve, aby prasnice mohla být znovu zařazena do reprodukce, tedy aby u ní co nejdříve nastala říje a mohla být připuštěna. V případě přirozeného odstavu se během 7-8 týdnů selata osamostatňují a odstavena jsou mezi 13. a 17. týdnem života, ale zůstávají ve skupině až do dalšího porodu jejich matky.

V chovech prasat je více možností načasování odstavu selat. Odstav selat do dvou dnů od narození se provádí u zakládání tzv. SPF (specific pathogen free) chovů, kdy jsou odebráni prakticky ve sterilním prostředí, obvykle po použití císařského řezu. Jde o velmi drahou a náročnou metodu. V praxi se nepoužívá, stejně jako raný odstav ve věku 5-10 dnů pro mnoho negativních důsledků na následný vývoj selat. Možný je odstav ve 14.-18. dni věku, ale nejčastěji se používá v 21.-28. dni. Tento limit je vhodný jak z hlediska prasnice, která je připravena pro další říji a březost, tak z pohledu selat, která jsou už navyklá na pevnou stravu. V České republice je legislativně povolen právě tento způsob odstavu (dle vyhlášky o minimálních standardech pro ochranu hospodářských zvířat).

Foto:

Selata před odstavem.

Odstav selat v chovech je kritickým a velmi stresujícím obdobím kdy si selatamusi navyknout na pevnou stravu bez možnosti sát mléko, na náhlou ztrátu matky i přítomnost cizích selat. Rizikem je zejména pokles laktogenní imunity po odstavu a současně zatím ne zcela vyvinutá imunita selat. Z tohoto důvodu musí být prostory, do kterých jsou přemísťována, maximálně čistá a vydezinfikovaná. Je také třeba zajistit ideální teplotu, která je v tomto období 27-30°C.

Foto:

Odstavená selata.

13.3. Zákroky na selatech

Během prvních dnů života jsou selata vystavena několika zákrokům. Jde o kastraci kanečků, která se provádí obvykle chirurgicky s nebo bez anestezie. Jinou možností je také chemická kastrace. I přes to, že veřejnost kastraci vnímá jako velmi negativní zákrok, jde o velmi rychlý zákrok, po kterém sele nevykazuje známky bolesti nebo diskomfortu a kastroční rána se hojí velmi rychle. V případě anestezie jde o déle trvající zákrok s možnými vedlejšími účinky delší dobou rekonvalescence. Nekastrovat kanečky vzhledem ke kančímu zápachu masa a odmítání ze strany spotřebitelů není možné. Dalším úkonem je odštípnutí zubů a ocásků, nutno připomenout, že v případě krácení ocásků a uštipování zubů se jedná o zákroky, které nelze provádět rutině. Je nejprve třeba zabránit všem příčinám, na základě kterých je třeba eliminovat okusování a poraňování jiných selat i prasnice. Dále se podává dávka železa v prvním týdnu věku života a to buď injekčně, formou pasty nebo přídatků do krmiva a selata se označují ušními značkami.

Foto:

Fixace selete.

Foto:

Fixace kanečka při kastraci.

Foto:

Injekční aplikace železa do svaloviny pánevní končetiny.

Foto:

Kastrační rána

Video:

Aplikace ušní známky.

<https://youtu.be/R7TxkKUdEE8>

Video:

Aplikace odčervovací pasty.

<https://youtu.be/DgcJMhCmx8c>

13.4. Mortalita u selat

Mortalita po porodu u selat není ničím neobvyklým, záleží na mnoha faktorech jako je délka porodu, kvalita poporodní péče a kvalita prostředí, ve kterém se selata nachází. Mezi selaty v jednom vrhu je obvyklé, že se rodí různě velká, ta nejmenší se obvykle rodí mezi posledními a nezřídka po porodu nebo v prvních dnech až týdnech života uhynou, protože nejsou dostatečně silná, aby se nakrmila. U volně žijících prasat je běžné, že se mortalita liší v závislosti na dostupnosti potravy. Je-li potravy málo, je ve vrhu méně selat nebo se jich méně dožije odstavu. V intenzivních chovech je snaha o maximální produkci selat.

Mláďata nejčastěji uhynou během prvních dvou dnů a celkově do odstavu uhynie 10 % selat ve vrhu, nejvíce jsou ohrožena ta, která mají poporodní hmotnost pod 1 kg. Nejčastěji se selata rodí již mrtvá, nedýchající po porodu. Důvody jsou různé, mezi ty závažnější patří onemocnění reprodukčního traktu prasnic. Příčinou může být i pozdější porod u menších selat, protože kontrakce během porodu mohou narušit přenos kyslíku z placenty k seleti a dochází k asfyxii. Mezi další příčiny úmrtí selat patří zalehnutí prasnic, jedná se však především o intenzivní chovy prasat, kde mají prasnice omezené množství místa, případně u extenzivních chovů, kdy je prasnice vyrušována cizími prasaty. U divokých a ferálních prasat nebylo zalehnutí selat pozorováno, prasnice před ulehnutím odstrkuje selata z místa, kam si chce lehnout, a pokud nějaké zalehne, velmi rychle se po jeho zakvičení zvedne a změní polohu. V přírodě se některá selata stávají obětí přirozených predátorů, jako jsou vlci, draví ptáci nebo rysi, případně některá z nich mohou uhynout hladu, protože nejsou dostatečně silná, aby se dostala ke strukům nebo si je ubránila před svými sourozenci.

Foto:

Sele, které uhynulo po zalehnutí.

U starších selat jsou riziková zejména onemocnění, problémem jsou průjemové a respirační infekce. Predisponovaná ke střevním onemocněním mohou být selata, která nemají dostatečnou imunitu přijatou prostřednictvím kolostra a nedostatek imunity zprostředkované mlékem od prasnice. V takovém případě není sliznice střeva dostatečně chráněna a může dojít k pomnožení nežádoucích a patogenních bakterií. V chovech se může jednat o infekce způsobené *E. coli*, klostridii, streptokoky, rotaviry a kokcidie.

Prasata v předvýkrmu jsou další kritickou skupinou, protože u této kategorii se rozvíjí vlastní aktivní imunita, a ve stejném čase mizí imunita získávaná z matčina mléka. Ani jedna tedy nedosahuje dostatečné podpory organismu a prase je v tu dobu velmi náchylné k působení patogenů z prostředí. V tomto období, pokud nedojde k infekci, nedochází k tolika úhynům, ale jde spíše o ekonomické ztráty s ohledem k rychlosti přírůstku a stává se, že slabší selata rozdíl mezi nimi a zbytkem vrhu do konce výkrmu už nestihnou dohnat.

13.5. Prevence

Nejlepší prevencí ztrát selat nebo ekonomických ztrát sníženými přírůstky a obdobně je přítomnost ošetřovatele u porodu, správná výživa matky a selat, příjem kolostra a mléka v dostatečném množství, optimální teplota a minimalizace stresových faktorů. V případě rizika onemocnění bakteriálními průvodci mohou být také užitečná probiotika a prebiotika podávaná do krmiva selatům i prasnicí. Během života prasete, zejména v odstavu a období výkrmu, je důležité zajistit zvířatům natolik optimální podmínky, které jim zajistí dostatečnou odolnost doplněnou maximální čistotou prostředí. Ta se potom odrazí na celkovém zdraví a rovněž na ekonomické výtečnosti. Součástí tohoto postupu je také zvolení vhodné medicíny v případě nemoci, správné krmení, ideální klima a biologická bezpečnost, doplněné vhodně zvoleným vakcinačním schématem.